

Socialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet En uppväxt fri från våld – En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn (SOU 2022:70)

(S2023/00244)

Inledning

Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ställer sig bakom strategins övergripande målsättning och de fem långsiktiga målen.

SPSM välkomnar att utredningen genomgående har ett tydligt barnrättsperspektiv och uppmärksammar barn med funktionsnedsättning särskilt, då det är en grupp som i högre grad riskerar att utsättas för våld och kränkningar. Det är också viktigt att det finns kunskap och förståelse för att vissa funktionsnedsättningar kan innebära en mängd utmaningar för barn i olika sammanhang. Exempelvis kan buller eller sociala situationer på grund av en funktionsnedsättnings konsekvenser innebära stora stresspåslag, som riskerar att leda till konfliktfyllda situationer. SPSM ser positivt på att utredningen ser behov av ett förstärkt fokus på det förebyggande och främjande arbetet. SPSM menar att förståelse för funktionsnedsättningar och dess konsekvenser är viktiga i ett våldsförebyggande arbete. Inom skolan utgör arbetet med att utveckla tillgängliga lärmiljöer och att skapa förutsättningar för delaktighet en viktig grund.

SPSM ser positivt på att utredningen i flera delar lyfter behovet av att barn får anpassad och tillgänglig information. Det är enligt SPSM angeläget att informationsinsatser och material tillgängliggörs och anpassas utifrån barnens olika behov och förutsättningar. Varje barn behöver ha förutsättningar att tillgodogöra sig informationen, men också att kommunicera och göra sin röst hörd. För att barn ska våga berätta krävs tillitsfulla och närvarande vuxna som har tid för samtal när barnets behov att berätta väcks. Det behöver också finnas kompetens hos vuxna att samtala med barn med olika funktionsnedsättningar som har olika sätt att kommunicera. Förskolor och skolor behöver ha en organisation och tydliga

rutiner med uttalat ansvar/rollfördelning för att kunna uppmärksamma, ta emot och agera på varje barns eller elevs berättelse om våld.

SPSM vill också betona det positiva med att utredningen i olika delar lyfter att barn ska involveras i arbetet med strategin. Det är enligt SPSM viktigt att detta innefattar olika grupper av barn, såsom barn med funktionsnedsättning.

SPSM begränsar nedan myndighetens synpunkter till de förslag och bedömningar som är särskilt relevanta utifrån myndighetens uppdrag.

14.6 Ett antal nationella aktörer ska bidra särskilt i det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål

SPSM tillstyrker förslaget. SPSM instämmer i att myndigheten bör vara en av de utpekade aktörerna. Det är dock viktigt att förväntan på de bidragande myndigheterna är tydlig. Lämpligen bör detta ske genom ett förtydligande från regeringen i uppdrag till respektive myndighet.

Barn med funktionsnedsättning är en heterogen grupp både vad gäller utsatthet och behov. Även barn med mindre vanliga funktionsnedsättningar behöver uppmärksammas, annars är risken att insatserna blir missriktade och att vissa gruppers utsatthet osynliggörs.

Detta uppdrag kan behöva samordnas med andra strategiska myndighetsövergripande uppdrag, såsom arbetet med strategin för funktionshinderspolitiken, där många av de utpekade myndigheterna ingår.

Utredningen har inte analyserat vilka ekonomiska konsekvenser förslaget kan få för de myndigheter som förväntas bidra. SPSM menar att uppdraget skulle kunna innebära arbetsuppgifter som kräver särskild finansiering.

15.1 Våld mot barn ska förebyggas

SPSM tillstyrker förslaget om prioriterade insatsområden. Barn med funktionsnedsättning bör särskilt uppmärksammas inom samtliga prioriterade områden inom mål 1.

15.1.2 Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna

Bred informationsinsats

SPSM menar att förslaget om en bred informationsinsats är bra, men att särskilda kunskapshöjande insatser också behövs, som är riktade till exempelvis skolpersonal. Insatser som riktar sig till yrkesverksamma återkommer i andra delar av handlingsplanen, men SPSM vill särskilt lyfta vikten av att skolans personal har kunskap om våld och våldets konsekvenser, samt om att barn med funktionsnedsättning är överrepresenterade. Det finns annars risk för att beteenden och signaler av våldsutsatthet förbises när det gäller barn med funktionsnedsättning. För att uppmärksamma signaler krävs inte bara kunskap om våld utan också om olika funktionsnedsättningar och ett nära samarbete mellan skolans olika professioner. Om barn med funktionsnedsättning som är våldsutsatta möts av personal med kunskap om konsekvenser av funktionsnedsättning, och som har strategier och resurser för att möta upp de behov som barnet ger uttryck för, så kan barnets möjligheter att få stöd och hjälp förbättras.

SPSM vill också framföra vikten av att informationsinsatsningen som föreslås genomförs utifrån målsättningen att motverka diskriminering. SPSM:s ungdomsnätverk med ungdomsorganisationer har i kontakt med myndigheten framfört vikten av ”att stoppa funkofobin”.

Förstärka kravet på att förmedla kunskap om våld till barn i förskola och skola

SPSM ställer sig tveksam till om tillägg om våldsuppdraget i läroplaner behövs, utifrån de ändringar som nyligen gjorts i berörda läroplaner (2022). Det viktiga är enligt SPSM att skolorna omsätter dessa ändringar i praktiken, och får stöd för det.

15.1.4 Insatserna till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas

Barn som utövar våld bör uppmärksammas särskilt

SPSM tillstyrker förslaget, men menar att det även behövs metoder och kunskapsstöd riktat till förskolan och skolan.

Barn tillbringar stor del av sin tid i förskola och skola. Förskolan och skolan är därför en viktig plats för barnets utveckling och socialisering. Det som barn upplever och som sker i förskolan och skolan kan påverka barnets hela

livssituation och så även det som sker utanför skolan. Det gäller förstås även barn som utövar våld eller barn som utsätts för våld. Därför är det viktigt att förskole- och skolpersonal, inklusive fritidshemspersonal, har verktyg för att kunna arbeta för att förebygga och förhindra våld som utövas av barn. SPSM menar också att det finns situationer där ett felaktigt bemötande av elever med funktionsnedsättning kan riskera att eskalera till en konfliktsituation. Det kan också leda till en situation där barn utsätts för våld av personal, då de vuxna ingriper, vilket också behöver förebyggas. Ett visst utrymme finns för skolpersonal att ingripa fysiskt för att avvärja våld, kränkningar eller andra ordningsstörningar. (5 kap. 6 § skollagen) Samtidigt rör en stor andel av de ärenden om kränkande behandling som utreds av Barn- och elevombudet¹ uppgifter om att personal ska ha utsatt eleven för kränkande behandling. Det är viktigt att skolan har ett systematiskt arbete för att utreda orsaker och bakgrund till att olika konfliktsituationer uppstår, för att i så stor utsträckning som möjligt kunna förebygga att liknande situationer uppstår igen. Elevhälsan har en viktig roll i skolans arbete med detta.

Skolans personal, däribland elevhälsan, nämns inte särskilt i detta avsnitt, samtidigt som skolan är en vanlig arena för våld som utövas av barn. Samverkan mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård och skola är också central för att kunna möta barnen och erbjuda stöd och insatser utifrån deras behov och förutsättningar. SPSM vill därför också lyfta fram vikten av tidiga samordnade insatser (TSI).

SPSM menar att uppdraget även bör omfatta att kartlägga behov av metoder och kunskapsstöd inom elevhälsan, med beaktande av skolmiljöns särskilda förutsättningar och skolans uppdrag. SPSM föreslår att myndigheten bidrar med kunskap om konsekvenser av barns funktionsnedsättningar i förskolan och skolan i Socialstyrelsens uppdrag med att kartlägga behovet av anpassade metoder och kunskapsstöd.

¹ Av de ärenden som initierades av Skolinspektionen/Beo om kränkande behandling 2022 var det nästan hälften som innehöll uppgifter om att personal utsatt elev för kränkande behandling. Skolinspektionen Statistik över individärenden, Ärenden och beslut 2022.

15.1.5 Särskilda insatser ska vidtas för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas

En kraftsamling för att förebygga våld i förskola och skola

SPSM tillstyrker förslagen.

SPSM ser det som särskilt viktigt att den kommission som föreslås analyserar behovet av och föreslår åtgärder som syftar till att förbygga kränkningar och mobbning mot barn och elever med funktionsnedsättning, då detta är en extra utsatt grupp, både i den fysiska och digitala miljön.² Kränkningar som elever med funktionsnedsättning utsätts för kan ha ett samband med elevens funktionsnedsättning, och utgöra trakasserier, dvs en form av diskriminering. Utredningen anger att (s. 796) ”Skillnader i utsatthet utifrån exempelvis kön, sexuell läggning eller könsidentitet, funktionsnedsättning, religion och etnisk tillhörighet behöver beaktas och behoven av särskilda insatser i syfte att förebygga våld mot barn i grupper där risken för utsatthet är högre behöver analyseras.” SPSM instämmer i detta, och kommissionens arbete bör enligt SPSM därför även omfatta att förebygga våld i skolan som kan utgöra trakasserier och sexuella trakasserier.

SPSM instämmer i att det bör tydliggöras i Skolverkets föreskrifter att arbetet för att förebygga kränkande behandling i förskola, grundskola och gymnasieskola ska ingå i det systematiska kvalitetsarbetet på alla nivåer. SPSM menar att det också bör tydliggöras att arbetet mot trakasserier, sexuella trakasserier och andra former av diskriminering ska omfattas av det systematiska kvalitetsarbetet.

SPSM uppfattar förslaget om att undersöka förutsättningar för ett enkätssystem som att det ska utgöra ett stöd för skolorna och skolhuvudmännen i kartläggningen av förekomsten av kränkande behandling. SPSM menar att det även bör omfatta kartläggning av elevers utsatthet för trakasserier, sexuella trakasserier och andra former av diskriminering. Om ett nationellt enkätssystem införs bör det omfatta samtliga skolformer, och enkäten bör utformas i ett tillgängligt format, så att

² Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2022, *Mer utsatta än andra - om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar*.

elever med olika former av funktionsnedsättning har lika möjligheter att genomföra och förstå enkäten, och för att resultatet ska spegla alla elever.

15.2 Barns våldsutsatthet ska upptäckas

SPSM tillstyrker förslaget.

15.2.1 Förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas

Öka barns förutsättningar att uppfatta och agera när våldet sker

SPSM tillstyrker förslaget.

Det är enligt SPSM positivt att insatserna ska omfatta att information och material blir tillgängliga för alla barn och elever. SPSM ser detta som viktigt då barn med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp och tidigare material har inte alltid omfattat alla skolformer eller nått alla elever.

Det är enligt SPSM också positivt att Skolverkets uppdrag ska omfatta stöd till skolpersonal, då de behöver ha kunskap och kompetens för att kunna samtala med barn om våld. SPSM vill här lyfta vikten av att skolpersonal får stöd i att samtala om våld med barn och elever med olika funktionsnedsättningar.

15.2.2 Vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras

Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan

SPSM menar att det, utifrån den föreslagna uppdragsformuleringen, är otydligt vad översynen avser. SPSM instämmer dock i behov av förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan. Skolan behöver kunna upptäcka våldsutsatthet, fråga, ta om hand uppgifter om våldsutsatthet och agera.

Elevhälsan behöver ha goda förutsättningar att arbeta mer hälsofrämjande och förebyggande, men också goda förutsättningar att ta om hand och agera vid upptäckt. För det behövs strategisk styrning, och en skolledning som ser vikten av det arbetet. De nya skrivningarna i skollagen (2 kap 25 §) om att elevhälsan vid behov ska samverka med socialtjänst och hälso- och sjukvård är ett steg i rätt riktning. Samverkan mellan skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård är central för att kunna möta barnen och erbjuda stöd och insatser utifrån deras behov och förutsättningar.

SPSM menar att det behövs mer stödjande och vägledande insatser kring *huret*. Det är också viktigt att skolans personal har stödjande funktioner omkring sig i det vardagliga arbetet. Elevhälsan kan utgöra ett nav med stöd, kunskap och kompetens i arbetet men det är lika viktigt att den personal som är närmast barnet också har kompetens och kunskap. Det är ofta den elevnära personalen, såsom lärare och elevassistenter som har störst möjligheter att upptäcka tecken och signaler att något inte står rätt till. Skolpersonal behöver kunna lyfta våld som en tänkbar orsak i samtal med elevhälsan, när de har funderingar kring en elevs beteende eller mående.

15.3.5 Stödet i barns vardag ska stärkas

Stöd och information till viktiga vuxna

SPSM tillstyrker förslagen. Barn med funktionsnedsättning bör beaktas särskilt i genomförandet av uppdragen.

Förbättrade förutsättningar för skolpersonal att ge vardagsnära stöd till barn i samband med våldshändelser

SPSM tillstyrker förslaget.

Kompetensutvecklingsinsatser bör enligt SPSM inte enbart riktas till elevhälsans personal utan också till skolhuvudmän och rektorer. Det är de som fördelar resurser och prioriterar utvecklingsområden. De behöver ha kunskap och förståelse för vikten av att arbeta med dessa frågor och säkerställa att de strukturella förutsättningarna finns på plats.

Det är enligt SPSM viktigt att skolan bibehåller sitt pedagogiska uppdrag, även i händelser av barns våldsutsatthet. Det behöver därför tydliggöras att insatserna inte enbart ska präglas av omsorg, utan att man säkerställer att eleverna får den utbildning och det stöd som de har rätt till. Anpassningar kan behövas avseende krav, bemötande och förhållningssätt för att lärandet ska fortgå. Skolan behöver vara den skyddsfaktor som den är, även för elever som utsätts för våld.

15.5.2 Uppföljningen av våld som drabbar barn ska förbättras

Våld mot barn ska synliggöras i den officiella statistiken

SPSM instämmer i att vid insamling av relevant statistik inom området som rör barn och våld behöver särskild hänsyn tas till grupper av barn som löper förhöjd risk att utsättas för våld eller för att bli utan stöd och hjälp, däribland barn med funktionsnedsättning. När det gäller statistik som rör skolan menar

SPSM att de slutsatser som utredningen Mer kunskap om barn och elever med funktionsnedsättning i skolväsendet (U 2022:02) presenterar kommer att vara en viktig pusselbit.

SPSM vill också påpeka vikten av att statistiken kompletteras med andra kunskapskällor i synnerhet när det gäller att uppmärksamma särskild utsatthet hos vissa grupper av barn. När utsattheten och behoven ser olika ut kan de insatser som behövs för att stärka dessa barns rätt till en uppväxt fri från våld skilja sig åt. Kunskapen om barns utsatthet för våld behöver därför synliggöra dessa skillnader.

16.1 Konsekvenser för barn och barns rättigheter

SPSM delar bedömningen. Insatser, åtgärdsförslag, stöd, behandlingar, kartläggningar och analyser måste utgå från den mångfald av barn som finns. SPSM ser en risk i att barn med funktionsnedsättningar ses som en grupp när man redovisar hur våldsutsattheten ser ut, när analyser görs och när åtgärdsförslag lämnas. Risken är att de mest sårbara barnen då inte kommer att uppmärksammas och omfattas av åtgärderna.

I detta ärende har Lena Hammar, Jenny Nilsson, Pia Persson och Suzanne Petterson varit sakkunniga. Föredragande har varit juristen Rebecka Pomerling.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Aurora Lindberg
Generaldirektör